

Наказателноправни науки

Първа част

НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО

Атанас Атанасов
Гергана Антонова

НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ НАУКИ

Първа част

НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО

LawStore © 2022

www.lawstore.bg

Всички права запазени

© Атанас Атанасов 2022

© Гергана Антонова 2022

Поредност на изданието 8

Първо издание 2012

Второ издание 2013

Трето издание 2014

Четвърто издание 2016

Пето издание 2018

Шесто издание 2019

Седмо издание 2021

Осмо издание 2022

Екип

Атанас Атанасов

Гергана Антонова

Александра Атанасова

Веселина Русева

Вяра Коцева

Симона Сефтерска

Ралица Росенова

Книгата се издава, разпространява и доставя лично от автора или от негови партньори.

Тази книга или части от нея не могат да бъдат издавани или преиздавани в книжен или електронен формат, съхранявани, възпроизвеждани и разпространявани по какъвто и да е начин без изричното писмено съгласие на авторите или по изрична разпоредба на закона.

Запитвания по отношение на авторските права могат да бъдат отправяни лично към авторите на e-mail actual@lawstore.bg.

ISBN 978-619-7394-30-6

София

Р България

ОБЩА ЧАСТ

1 • Наказателно право

Обща характеристика на наказателното право. Предмет, метод и система на наказателноправната наука.

1. Обективно наказателно право

1.1. Понятие

Наказателното право е отрасъл на действащото обективно право.

То представлява *система от правни норми, които уреждат обществените отношения, породени от извършване на престъпления.*

Тези норми са *установени от държавата, защитават интересите на цялото общество* и тяхното неспазване поражда *наказателна отговорност* за извършителите на престъпленията.

Действащото наказателно право е напълно кодифицирано в *Наказателния кодекс (НК)*.¹

---

¹ Наказателен кодекс • НК • Обн. ДВ, бр. 26 от 2 април 1968 г. • Последно изменен с бр. 53 от 8 юли 2022 г.

1.2. Предмет на обективното наказателното право

Предмет на наказателното право са *обществените отношения, които се пораждат от извършването на престъпления* и са свързани с осъществяване на *наказателната отговорност* спрямо техните извършители.

За разлика от останалите правни отрасли наказателното право урежда **отрицателни обществени прояви**. То не регулира нормалното развитие на обществените отношения, а *запретява, под страх от наказателна отговорност*, онези деяния, които ги застрашават или увреждат **в сравнително висока степен**.

Наказателното право урежда посегателства *във всички сфери на обществения живот*. С това се свързва неговата **универсална охранителна функция** и специфичните цели на наказателния закон:

Член 1 НК

- (1) *Наказателният кодекс има за задача да защитава от престъпни посегателства личността и правата на гражданите и цялостния установен в страната правов ред.*
- (2) *За осъществяване на тази задача Наказателният кодекс определя кои общественноопасни деяния са престъпления и какви наказания се налагат за тях и установява случаите, когато вместо наказание могат да бъдат наложени мерки за общественено въздействие и възпитание.*

1.3. Метод и средства на наказателното право

1.3.1. Метод на наказателното право

Наказателното право е **публичноправен отрасъл**. То използва **императивен метод** на правно регулиране.

Държавата реагира на престъпните посегателства чрез цяла **система от санкции**, установени в наказателния закон. Това дава основание наказателното право да бъде определено като “санкционно право”²

1.3.2. Средства за въздействие

А. Наказание

Основното средство, с което си служи наказателното право, е **наказанието** и свързаните с него последици.

---

² Вж. вместо всички **Владимиров, Р., Р. Костадинова**. Наказателно право в схеми и определения. Обща част., С.: Сиела, 2008, с. 9.

Наказанието представлява **принудителното засягане** на правата и интересите на субекта на престъплението *по начин и в степен, предвидени в закона*.

Наказанието се свързва с категоричната недопустимост и моралната укоримост на престъплението и на престъпния деец. Наказанието не се свежда до една "гола принуда" – необходимо е то да окаже достатъчно интензивно и ефикасно въздействие върху дееца с оглед на неговото поправяне и превъзпитание и с оглед на превенцията от извършването на бъдещи престъпни прояви. В този аспект наказанието представлява **мяра за държавна принуда**.

Наказателният кодекс определя кои общественонеопасни деяния са престъпления и какви наказания се налагат за тях (чл. 1, ал. 2 НК). В **общата част** на Наказателния кодекс са посочени *кои права и интереси на престъпния деец ще бъдат засегнати с налагането на съответния вид наказание*, а в **особената част** – *в каква степен те ще бъдат засегнати*.

Б. Други средства за въздействие

Наказанието е основното, но не и единственото средство, с което си служи наказателното право. Наказателният закон установява и *други средства за реакция* срещу извършените престъпления.

- Такива са случаите, когато вместо наказание могат да бъдат наложени **мерки за обществено въздействие и възпитание** (чл. 1, ал. 2 НК).
- Наказателният кодекс установява и възможности за **отнемане в полза на държавата на средствата за извършване на престъплението** (напр. 242а НК), *на придобитото чрез престъпление или неговата равностойност* (напр. чл. 327, ал. 5 НК).
- По отношение на лице, извършило общественонеопасно деяние в състояние на невменяемост или изпаднало в такова състояние преди постановяване на присъдата или през време на изтърпяване на наказанието, съдът може да постанови **принудителни медицински мерки и принудително лекуване** (чл. 89 НК, чл. 92 НК).
- При определени условия законът предвижда и **освобождение от наказателна отговорност с налагане на административно наказание** (вж. чл. 78а НК).

1.4. Наказателно правоотношение

Наказанието и останалите средства за реакция срещу престъпленията се реализират единствено в рамките на наказателните правоотношения.

Наказателното правоотношение представлява комплекс от **насрещни права и задължения между държавата и престъпния деец**, които възникват като реакция срещу извършеното престъпление и **съставляват наказателната отговорност на дееца**. Съдържанието на наказателната отговорност

се свежда до три основни правомощия на държавата: *да осъди дееца, да изпълни наложеното наказание и да го третира като осъден.*³

2. Принципи на наказателното право

Българското наказателно право се изгражда и развива на основата на утвърдените принципи на *законност, демократизъм, хуманизъм и интернационализъм.*

2.1. Принцип на законност

Принципът на законност се реализира посредством *изискванията за законоустановеност на престъпленията и на наказанията*, както и на *случаите на освобождаване от наказателна отговорност или от изтърпяване на наложеното наказание.* Никой не може да бъде осъден за действие или бездействие, което не е било обявено от закона за престъпление към момента на извършването му (чл. 5, ал. 3 КРБ).

2.2. Принцип на демократизма

Принципът на демократизма се проявява в две насоки:

- **Защита на интересите на цялото общество** (чл. 1, ал. 1 НК).
- **Равенство на гражданите пред закона.** Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние (чл. 6 КРБ).

2.3. Принцип на хуманизма

Принципът на хуманизма намира израз в две направления:

- **В подчиняването на наказанието на определени цели** чрез съчетаване на *принудителното и възпитателното въздействие върху престъпния деец* (вж. чл. 36 НК). Наказанието не може да има за цел причиняване на физическо страдание или унижаване на човешкото достойнство (чл. 36, ал. 2 НК).
- **В стремежа към стесняване на приложното поле на**

³ *Стойнов, Ал.* Наказателно право. Обща част., С.: Сиела, 2011, с. 46-47. В доктрината не е налице единодушие относно същността на наказателната отговорност. Вж. по-подробно за отделните становища *Груев, Л.*, Санкционната система по българското наказателно право, С.: Сиби, 1997, с. 110 – 112.

наказателната репресия при отчитане интересите на пострадалите от престъпления лица.

2.4. Принцип на интернационализма

Принципът на интернационализма намира проявление в *международното сътрудничество между държавите* в посока осигуряване на наказателно-правна закрила срещу престъпни посегателства, макар те да засягат права и интереси на чужда държава или на чужди граждани, без да засягат пряко българските интереси.⁴ Това се постига чрез сключването на договори за сътрудничество между държавите и за правна помощ по наказателни дела.

Този принцип осигурява *закрилата на общочовешките ценности*.

Освен това благодарение на международното сътрудничество между държавите в наказателната област може да се осигури *ефективно противодействие на международната престъпност*.

3. Източници, норми, система и функции на наказателното право

3.1. Източници и норми на наказателното право

Конституцията урежда основните положения на наказателното право. Съгласно текста на основния закон *“Никой не може да бъде осъден за действие или бездействие, което не е било обявено от закона за престъпление към момента на извършването му.”* (чл. 5, ал. 3 КРБ). Така по силата на конституционния текст в българското право *законът в тесен смисъл на думата е единственият източник на наказателноправните норми.*⁵

Наказателноправните норми представляват установени от държавата правила за поведение, свързани със забрана под страх от наказание на определени общественоопасни деяния с относително висока степен на обществена опасност. Тези норми защитават от престъпни посегателства интересите на обществото като цяло или на отделни правни субекти.⁶

Действителното съдържание и смисъл на наказателноправните норми може

4 *Стойнов, Ал.* Цит. съч., с. 27.

5 След присъединяването на Р. България към Европейския съюз, наказателноправна компетентност притежава и Европейският съюз. С влизане в сила на Лисабонския договор се предвижда възможност, освен за хармонизиране на националните законодателства на държавите-членки, така и възможност за тяхното унифициране чрез регламенти с пряко действие за гражданите на Европейския съюз. Така в продължение на сътрудничеството в наказателноправната област могат да се появят и регламенти, очертаващи конкретни престъпни състави, които ще придобият качеството на източник на наказателното право. По-подробно по този въпрос вж. *Панайотов, Пл.*, Наказателното право на Европейския съюз след Лисабонския договор – основания и перспективи. Ввв: Съвременното право – проблеми и тенденции., С.: Сиби, 2011, с. 390 – 412.

6 *Стойнов, Ал.*, Цит. съч., с. 78.

да бъде изяснено посредством *всички форми на тълкуване*.⁷ Допустими са включително и стеснителното или разширителното тълкуване, но чрез тях не може да се влошава положението на дееца.

Аналогията в наказателното право е недопустима, тъй като противоречи на принципа за законоустановеност на престъпленията и наказанията.

3.2. Система на наказателното право

Системата на наказателното право съвпада със системата на материалния наказателен закон. Тя се състои от две части:

Обща част	Тя извежда <i>“пред скоби”</i> общите категории и институти на наказателното право. В <i>чл. 93 НК</i> законът извежда редица легални дефиниции, използвани при уреждане на отделните състави на престъпления.
Особена част	Тя урежда отделните видове престъпления, техните основни, квалифицирани и привилегирани състави и съответните им наказания. В края на всеки раздел са посочени престъпленията, които се преследват по тъжба на пострадалото лице.

3.3. Функции на наказателното право

От основната задача на наказателното право – *да защитава от престъпни посягателства личността и правата на гражданите и цялостния установен в страната правов ред*, произтичат и основните функции на наказателния закон (arg. чл. 1, ал. 1 НК).

3.3.1. Превантивна функция

Превантивната функция намира проявления в няколко насоки:

- **В предупредителното и възпиращото действие на наказателния закон** чрез системата от запрети и наказания.
- **В поощрително действие на някои от нормите на наказателния закон**, насочено към последващото положително поведение на дееца. В определени хипотези законът предвижда по-ниска отговорност, когато деецът е предотвратил, ограничил или възстановил вредите от престъплението. В някои случаи това поведение е основание и за отпадане на наказателната отговорност.⁸

⁷ Решение № 553 от 7.10.2005 г., по н. д. № 1064/2004 г., I н. о., ВКС.

⁸ Така например при опит за извършване на престъпление деецът не се наказва, когато по собствена подбуда се е отказал да довърши изпълнението на престъплението или е предотвратил настъпването на престъпните последици (вж. чл. 18, ал. 3 НК).

- *В общовъзпитателното действие на наказателния закон, което намира проявление в обществената укоримост на престъпните посегателства и степенуването ѝ чрез тежестта на предвидените наказания.*⁹

3.3.2. *Защитна функция*

Защитната функция на наказателното право се проявява в цялата *система от забрани* за осъществяване на определени форми на поведение и *в законоустановеното съдържание на наказателното правоотношение* между държавата и престъпния деец.

3.3.3. *Регулативна функция*

В общ план регулативната функция на наказателното право намира израз във всички отношения между правните субекти. Чрез установените в наказателния закон запрети то *изключва определени форми на поведение от допустимите отношения* между гражданите в обществото.

4. Наказателното право и другите отрасли

4.1. Наказателно право и частното право

Наказателното право е публичноправен отрасъл. То установява наказателни санкции за посегателства (увреждащи или застрашаващи) срещу различни позитивни обществени отношения, включително и отношения на частното право като собственост, семейни отношения и др. Доколкото частното право урежда някакви санкции, те нямат характера на наказания, а имат за цел да възстановят отношенията към нормалното им състояние. Така се явява *възможно и допустимо кумулирането на наказателна с гражданска и/или дисциплинарна отговорност*.

4.2. Наказателно право и публично право

Наказателното право се намира и в определена връзка с останалите публичноправни отрасли. Последните регламентират позитивни обществени отношения или отрицателни такива, които обаче нямат характера на престъпления. Това са отрицателни прояви с по-ниска обществена опасност, които се санкционират като административни нарушения и са обявени за наказуеми с административно наказание, налагано по административен ред.

---

⁹ Според *Стойнов, Ал.*, Цит. съч., с. 34 общовъзпитателното действие на наказателния закон е самостоятелна функция на наказателното право.

Недопустимо е кумулирането на наказателна и административнонаказателна отговорност. Деецът не следва да носи едновременно наказателна и административнонаказателна отговорност и в случаите, когато с едно и също деяние са нарушени едновременно наказателна и административнонаказателна норма с различни обекти на защита.¹⁰

4.3. Други наказателноправни отрасли

4.3.1. Наказателно право и наказателно-процесуално право

Наказателно-процесуалното право урежда в своята съвкупност тези отношения, които образуват наказателния процес. Последният определя реда, по който се извършва наказателното производство, за да се осигури разкриване на престъпленията, разобличаване на виновните и правилно прилагане на закона. В рамките на наказателно-процесуалните отношения държавата осъществява своето правомощие да осъди престъпния деец. Тези отношения се уреждат от *Наказателно-процесуалния кодекс (НПК)*.¹¹

4.3.2. Наказателно право и пенитенциарното (наказателноизпълнително) право

Наказателноизпълнителното право урежда изпълнението на наказанията, наложени от съдилищата с влезли в сила съдебни актове. То указва реда, по който ще бъдат засегнати правата и интересите на осъдения като следствие от наложеното с присъдата наказание. Наказателноизпълнителното право се урежда от *Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ЗИНЗС)*.¹²

4.4. Международното наказателно право

Международното наказателно право е източник на *задължения за българската държава да приведе своето законодателство в съответствие с международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила за Р. България*. Те имат предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат (чл. 5, ал. 4 от Конституцията). Такъв международен договор например е *Международният пакт за граждански и политически права*, който урежда задължителни правила относно забраната на обратно действие на по-тежкия наказателен закон и задължителното обратно действие на по-благоприятния за дееца закон и др.

Принципът за прякото действие на международните договори в

¹⁰ ¹² Тълкувателно решение № 3 от 22 декември 2015 г. по д. № 3 от 2015 г., ОСНК, ВКС.

¹¹ Наказателно-процесуален кодекс • НПК • Обн. ДВ бр. 86 от 28 октомври 2005 г. • Последно изменен с бр. 62 от 5 август 2022 г.

¹² Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража • ЗИНЗС • Обн. ДВ бр. 25 от 3 април 2009 г. • Последно изменен с бр. 24 от 25 март 2022 г.

областта на наказателното право **е значително ограничен** поради неговите особености и структурата на наказателноправните норми.¹³ В международните договори обикновено не се определят съставите на престъпленията и видът и размерът на наказанията. Посочват се в по-общ вид основните признаци на деянията (действия и бездействия), обявени за престъпни, като на отделните държави се предоставя да конкретизират престъпните състави и да определят наказанията. Приема се, че **осъществяването на наказателната отговорност на извършителите на престъпленията е суверенно право на всяка отделна държава**. Обявените по този начин деяния за престъпни от международните договори, за да бъдат включени във вътрешното наказателно законодателство, е необходимо да бъдат установени признаците на престъпните им състави и наказанията за всяко престъпление с вътрешен законодателен акт, действието на който се определя в съответствие с изискванията на вътрешното законодателство.¹⁴

Употребените в международните договори **изрази и понятия**, които се съдържат като елементи в престъпни състави, предвидени във вътрешното законодателство могат да служат за смислово поясняване на тези състави или елементи от тях. В този смисъл международните договори, които имат наказателноправен характер и са ратифицирани и обнародвани, са част от вътрешното право.¹⁵ Част от вътрешното право са и договорите, с които се задължава държавата да извърши промени във вътрешното законодателство.¹⁶

4.5. Наказателно право и правото на Европейския съюз

В резултат от присъединяването на Р. България към Европейския съюз спрямо българската държава и българските граждани пряко и непосредствено действа наднационалното право на Европейския съюз. Взаимодействието между двата правопорядъка се проявява на няколко равнища.¹⁷

На първо място, правото на Европейския съюз **не позволява прилагането във вътрешното право на такива наказателноправни решения и елементи на наказателния процес, които противоречат на общностното право**. В това се състои неговото **ограничаващо действие**. То действа на общо основание и спрямо нормите на материалното наказателно право и тези на наказателно-процесуалното право.

На второ място, взаимодействието между националното наказателно право и общностния правен ред се проявява и в това, че **националният закон предвижда наказателна санкция за посегателства върху обществени отношения, уредени от правото на Европейския съюз**. В този случай наднационалното общностно право регулира дадени отношения позитивно,

13 Значително по-широко е приложението на това правило в наказателния процес, където приложение намира Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКЗПЧОС). Решенията на Европейския съд по правата на човека по повод приложението на текстовете ѝ също имат обвързващо действие, ако не противоречат на конституционни разпоредби. — ¹³ Решение № 2 от 14.02.2022 г. по н. д. № 997/2021 г., II н. о. ВКС.

14 ¹⁴ Решение № 7/02.07.1992 г., по конституционно дело 6/1992 г., КС

15 Пак там.

16 Пак там.

17 Подробно за взаимодействието между националното и общностното право вж. Христов, Хр., Право на Европейския съюз. Наказателноправни въпроси., С.: Сиела, 2012, с. 25-51.

като оставя санкционирането на отрицателните прояви в съответната област в преценката на държавата. Така санкциите на определени отрицателни прояви с висока степен на обществена опасност ще попаднат в полето на регулация на наказателното право.

5. Наука за наказателното право

5.1. Предмет

Предмет на науката за наказателното право е *действащото обективно наказателно право*, неговата система от норми, принципи и институти и тяхното съдържание.

Така наказателноправната наука се оформя като система от принципни положения, теоретични обобщения и аналитични изяснения, основана върху нормите на действащото наказателно право. Тази система е насочена към разкриване на реалното обществено съдържание на наказателноправните норми в тяхната обществено-историческа обусловеност.¹⁸

5.2. Метод

Наказателноправната наука се изгражда чрез прилагане на метода на *диалектическия материализъм*. В основата на този метод стои многостранната връзка и взаимодействие между явленията, диалектичката връзка между качество и количество, връзката на правните норми с реално съществуващите обществени отношения, които се намират в условията на непрекъсната динамика.

5.3. Система

Наказателноправната наука се дели на обща и особена част.

5.3.1. Наука за общата част

Науката за общата част обхваща следните дялове:

- Учение за *наказателния закон*.
- Учение за *субекта на престъплението*.
- Учение за *престъплението*.

¹⁸ Ненов, И. Наказателно право на Р България. Обща част. Книга първа., С.: ИК Софи-Р, 1992, с. 27.

- Учение за *наказанието и наказателната отговорност*.

5.3.2. *Наука за особената част*

Системата на науката за особената част *следва системата на Наказателния кодекс* и обхваща посегателства срещу:

Основните права на човека и гражданина

- Престъпления против *личността*.
- Престъпления против *правата на гражданите*.
- Престъпления против *брака, семейството и младежта*.

Икономическите отношения

- Престъпления против *собствеността*.
- Престъпления против *стопанството*.

Държавността

- Престъпления против *републиката*.
- Престъпления против *дейността на държавни органи, обществени организации и лица, изпълняващи публични функции*.
- Престъпления против *отбранителната способност на републиката, против информацията, представляваща държавна тайна, и против чуждестранната класифицирана информация*.

Други права и законни интереси

- Престъпления против *финансовата, данъчната и осигурителната система*.
- *Документни престъпления*.
- *Компютърни престъпления*.
- Престъпления против *реда и общественото спокойствие*.
- *Общопасни престъпления*.
- *Военни престъпления*.
- Престъпления против *мира и човечеството*.

Наказателноправни науки

Първа част

Наказателно право

Осмо издание

2022

Благодарим Ви за доверието!

Екипът на *LawStore.bg* работи със старание всяко ново издание да бъде *по-удобно, по-целенасочено и да дава максимално добри резултати.*

***Ценим високо Вашето мнение и предложения
и ще се радваме да ги получим на:***

actual@lawstore.bg